

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

SOCIO-ECONOMIC PROBLEMS OF REGIONAL DEVELOPMENT

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО
ECONOMICS AND LAW

Серія «Економіка»
Series Economy

doi: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2018.03.049>

УДК 332.146.2 (477.61/62)

С.І. ГРЕЧАНА, канд. екон. наук, доцент, старший науковий співробітник
Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Сєверодонецьк, Україна
(orcid.org/0000-0002-4669-3258)

Ю.С. РОГОЗЯН, канд. екон. наук, заст. зав. відділу
Луганська філія Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Сєверодонецьк, Україна
(orcid.org/0000-0001-5325-4213)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДОНБАСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Ключові слова: Донбас, Донецька та Луганська області, соціально-економічний розвиток, стратегія, виклики, ключові проблеми, можливості.

Розкрито проблематику сучасного етапу розвитку Донецької та Луганської областей, які наближені до зони воєнних дій на сході країни, що обумовлює наявність певної специфіки їхнього розвитку. Проаналізовано основні показники соціально-економічного розвитку обох регіонів за період 2015–2017 рр., а також стан реалізації Стратегій їхнього розвитку. Виявлені суперечливі тенденції дали авторам змогу визначити сучасні ключові проблеми розвитку Донбасу і сформувати відповідні пропозиції щодо адекватного реагування на визначені виклики чи пом'якшення їхнього негативного впливу на основні сфери життєдіяльності території.

Вступ. Сучасний етап розвитку України характеризується системними змінами, значну роль серед яких відіграє реформа децентралізації, що формує нові організаційно-економічні засади розвитку регіонів. В країні спостерігається певна стабілізація економічної ситуації, деяке зростання ВВП та поживлення окремих галузей економіки на фоні шокової ситуації 2014 р. [1, с. 3], проте виклики, з якими стикається держава та регіони, створюють додаткові перешкоди у досягненні поставлених цілей. Наразі воєнний конфлікт на Сході чинить неабиякий дестабілізаційний вплив політичного та соціального-економічного характеру на території всієї країни. Але особливо гостро його наслідки відчуваються у Донецькій та Луганській областях.

Донбас переживає дуже непростий період, позначений складним сплетінням закоренілих і набутих больових точок. Географічно вигідно розташований промисловий регіон, щедро забезпечений природними та людськими ресурсами, роками накопичував невирішені проблеми, починаючи з застарілих технологій виробництва й закінчуючи депресивністю територій. Воєнний конфлікт поставив до цього переліку нові знаки питання, ставши головним викликом виживання не тільки Донбасу, але й існування всієї України. Елімінуючи політичну та воєнну площину вирішення основних проблем Сходу країни, варто зазначити, що тільки об'єктивне усвідомлення сутності й повноти больових точок соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей може стати підґрунтям для пошуку

© С.І. ГРЕЧАНА,
Ю.С. РОГОЗЯН, 2018

ISSN 1681-6277. Економіка та право. № 3 (51), 2018

49

можливостей їхнього вирішення, що й обумовлює своєчасність та актуальність обраної тематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна література збагачена значною кількістю наукових праць щодо вивчення та узагальнення проблем регіонального соціально-економічного розвитку. М.П. Бутко, С.О. Біла, З.С. Варналій, О.С. Власюк, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, М.І. Долішний, І.В. Заблодська, М.О. Кизим, О.В. Раєвнева, О.В. Черевко, О.С. Чмир та ін. зосереджують свою увагу на концептуальних основах, проблемах і перспективах регіонального розвитку як об'єктивного процесу сучасності, ґрунтуючись, в основному, на аналітичних даних з усіх регіонів країни.

Питанням соціально-економічного розвитку територій Донецької та Луганської областей та їхньому постконфліктному відновленню присвячено Національну доповідь НАН України [2], колективні дослідження науковців Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України [3], Інституту економіки промисловості НАН України [4], Національного інституту стратегічних досліджень [5, 6] тощо. Незважаючи на існування значної кількості ґрунтовних праць щодо розвитку Донбасу, які засновані на достовірних даних та їхніх об'єктивних оцінках, наявності в них пропозицій щодо вирішення визначених проблем, майже відсутні найсвіжіші публікації, які б аналізували реальне сучасне становище в регіоні і нові можливості, що з'явилися за чотири роки від початку збройного конфлікту.

Метою статті є виокремлення та структурування «больових точок» соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей через аналіз його основних показників, а також визначення сучасних можливостей економічного та соціального зростання регіону.

Результати дослідження. Відправною точкою для формулювання сукупності проблем розвитку будь-якого регіону є визначення його результатів у досягненні поставлених цілей. Зрозуміло, що кожний регіон торує цей шлях та оцінює його успішність на власний розсуд. Однак загальноприйнятими кількісними вимірниками економічних та соціальних звершень є статистичні показники чи індикатори результативності реалізації стратегій розвитку, якіс-

ними — думки експертів, звіти про реалізацію стратегій, планів чи програм розвитку. Кваліфікована оцінка таких статистичних та аналітичних даних дає змогу визначити певні позитивні чи негативні тенденції, які свідчатимуть про наявність чи відсутність відповідних проблем. Корегування отриманого переліку на додаткову інформацію з експертних досліджень чи звітних матеріалів органів місцевого самоврядування допомагає чітко сформулювати виклики, з якими стикається регіон на шляху свого соціально-економічного розвитку.

За результатами загальної рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України [7, с. 6] Донецька та Луганська області протягом 2015—2017 рр. були аутсайдерами, займаючи відповідно 24 та 25 місце серед усіх регіонів України. Це об'єктивне відображення дії найбільшого виклику не тільки Донбасу, але й країни в цілому — воєнного конфлікту на Сході України. Детальніше цю тезу можна дослідити за динамікою основних статистичних показників кожної області (табл. 1).

За даними табл. 1 можна зробити такі висновки. Загальний стан соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей у 2017 р. порівняно із показниками 2015 р. характеризується незначним покращенням, але в Луганській області негативні тренди превалюють за важливішими показниками. Також перший погляд на головні статистичні досягнення обох областей вказує на їхню дуже складну порівнянність, оскільки Донецька область має незрівнянно більші людські та виробничі ресурси. Тому будемо проводити аналіз висхідних та низхідних трендів за кожним регіоном.

Індекс промислової продукції в обох областях за досліджуваний період змінювався стрибкоподібно, знизившись за три роки на 22,6 відсоткові пункти (в. п.) у Донецькій області та на 35 в. п. у Луганській. Однак потрібно звернути увагу на різну маржу коливань значень індексу по роках. У Донецькій області він виріс у 2016 р. порівняно із попереднім на 40,6 в. п., впавши наступного року на 18 в. п., тоді як Луганська область характеризується зростанням на 105 в. п. та падінням на 70 в. п., що віддзеркалює вплив втрати промислових підприємств унаслідок воєнного конфлікту. У 2016 р. значна частина суб'єктів господарювання, розташованих на тимчасово окупованих територіях регіону, перереєструвалася на

ТАБЛИЦЯ 1. Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської області за період 2015–2017 рр., за [8–11]

Показники	Донецька область				Луганська область			
	2015	2016	2017	(2017/2015) ¹	2015	2016	2017	(2017/2015) ¹
Валовий регіональний продукт (номінальний), млрд грн	115,0	137,5	— ²	—	23,8	31,4	— ²	—
Індекс промислової продукції, %	65,4	106,0	88,0	22,6	34,0	139,0	69,0	35
Обсяг реалізованої промислової продукції у відпускних цінах підприємств, млн грн	170 336,9	208 013,9	235 000,0	64663,1	24,87	37,1	22,21	-2,66
Валова продукція с/г за усіма категоріями господарств у постійних цінах 2010 року, млн грн	6 977,1	7 375,0	7 513,1	536,0	4 035,7	4 816,3	4 615,0	579,30
Індекс споживчих цін, %	146,9	111,6	129,3	-17,6	138,8	110,7	111,2	-27,6
Фонд оплати праці найманих працівників, млн грн	29 600,0	33 700,0	40 137,6	10537,6	7 100,7	8 518,9	8 663,7	1563
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн	4 980,0	5 989,0	7 792,0	2812,0	3 427,0	4 637,0	5 650,0	2223
Економічно активне населення у віці 15–70 років, тис. осіб	882,3	872,2	860,3	-22,0	339,5	355,5	350,4	10,9
Зайняте населення у віці 15–70 років, тис. осіб	759,9	747,5	733,9	-26,0	306,3	298,5	292,1	-14,2
Рівень безробіття населення (за методологією Міжнародної організації праці), %	13,8	14,1	14,4	0,6	15,6	16,0	16,6	1
Середньорічна чисельність наявного населення, тис. осіб	1 942,0	1 932,9	1 909,4	-32,6	711,7	703,8	690,2	-21,5
Середній розмір пенсій, грн/ міс.	1 960,0	2 092,3	3 217,0	1257,0	1 850,4	1 981,0	2 996,3	1145,9
Капітальні інвестиції, млн грн	6640,7	1954,3	—	—	2060	4122	3044,6	984,6
Оборот роздрібною торгівлі, млн грн	31163,5	37458,5	22482,5	— ³	8180	9127	5782,8	— ³
Експорт товарів і послуг, млн дол. США	3 697,3	3 428,5	4 335,0	637,7	257,8	435,7	221,3	-36,5
Імпорт товарів і послуг, млн дол. США	1 202,6	1 110,1	1 960,0	757,4	318,4	357,4	250,3	-68,1
Кількість юридичних осіб одиниць	83982	84131	86808	2826	39850	40005	40307	457
Кількість діючих суб'єктів малого та середнього підприємництва ⁴ , одиниць	11723	10451	10423	-1300	21313	21620	21583	270
Надходження податків та зборів до місцевих бюджетів, млн грн	5623,0	8522,5	9463,5	3840,5	2145,7	2459,0	2969,3	823,6

Примітки: 1 — абсолютне відхилення (2017 р. до 2015 р.), 2 — дані відсутні, 3 — не розраховано через зміну методології обрахунку з 2017 р., 4 — включно із суб'єктами, які залишилися на непідконтрольній Україні території.

підконтрольні уряду України частини Донецької та Луганської областей відповідно. Це сприяло зростанню промислового виробництва. У 2017 р. РНБО України ухвалила рішення про тимчасове припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення на Донбасі, що знайшло відображення у вказаних вище негативних тенденціях. Однак різні темпи росту та падіння свідчать про відмінну кількість втрачених промислових об'єктів, що підтверджується офіційними даними.

Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції у відпускних цінах підприємств має протилежну спрямованість. Якщо в Донецькій області цей показник збільшився за три роки на 38 %, маючи поступове щорічне зростання, то в Луганській він знизився на 10,7 %, причому саме у 2017 р. падіння склало 40,2 % у порівнянні із показником 2016 р. Натомість показник валової продукції сільського господарства за всіма категоріями господарств у постійних цінах 2010 р. збільшився в обох областях, причому на Луганщині темпи росту були майже удвічі вищі (14,4 % проти 7,7). Варто звернути увагу на те, що Донецька область в абсолютному вимірі виробляє набагато більше сільськогосподарської продукції та постійно нарощує обсяги, тоді як в Луганській області спостерігається падіння виробництва у 2017 р. порівняно із попереднім роком на 4,2 %.

Ті ж самі чинники призвели до катастрофічного падіння обсягів зовнішньої торгівлі в Луганській області, де уперше за останній час зафіксовано зниження експорту та імпорту товарів та послуг на 14,2 та 21,4 % відповідно. Натомість Донецька область демонструє відчутне зростання цих показників за три роки, вони зросли, відповідно, на 17,25 та 63 %, а також зміну структури зовнішньої торгівлі, у якій РФ поступилася першим місцем країнам ЄС.

Враховуючи безпосередню близькість регіону до зони воєнного конфлікту, не слід дивуватись падінню обсягів капітальних інвестицій. І хоча в Луганській області у підсумку за три роки показник все ж таки збільшився, це можна оцінити, скоріш, як виняток з правила, ніж позитивну тенденцію. У несприятливому на сучасному етапі розвитку інвестиційному середовищі Донбасу статистичне збільшення капітальних вкладень відбувається, в основному, за рахунок матеріально-технічної чи грантової допомоги міжнародних донорів.

Наступна група показників має однакову за спрямованістю динаміку, що відповідає загальноукраїнським трендам. Індекс споживчих цін у Донецькій та Луганській областях знизився за три роки на 11,9 та 19,9 в. п. відповідно, маючи незначну тенденцію до підвищення у 2017 р. Фонд оплати праці найманих працівників збільшився по областях на 35,60 та 22 %, а середньомісячної заробітної плати — на 56,50 та 64,9 %, що також відповідає тенденції росту даних показників загалом по Україні. Так само завдяки реформі децентралізації, що на Донбасі реалізується достатньо активно, зросли надходження податків та зборів до місцевих бюджетів на 68,3 та 38,4 % відповідно. Для порівняння, загалом по країні цей показник за три роки виріс на 95,5 % [12].

Чисельність населення Донбасу знижується, як і по всій країні, хоча темпи падіння на Сході дещо вищі. У Донецькій області кількість мешканців скоротилась за три роки на 1,68 % (загальноукраїнський показник — 1,25 %), а в Луганській майже на 3 %, що насторожує стрімкістю вимирання. Не дивно, що у регіоні зменшується кількість зайнятого населення та зростає безробіття (на 0,6 та 1 %), поглиблюючи давню проблему, яка притаманна майже всім регіонам країни. Безробіття в регіоні зростає та має значно прихованіші масштаби, про що свідчить номінальне зростання кількості юридичних осіб, що зареєстровані в регіоні, а також зниження кількості діючих суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Проведений загальний аналіз продемонстрував як позитивні, так і негативні явища, що вплинули на стан соціально-економічного розвитку Донбасу, за якими достатньо складно вичерпно визначити основні виклики його подальшого зростання. Для проведення подальших уточнень щодо ключових проблем розвитку регіону потрібно звернутись до експертних оцінок, звітів та інших аналітичних матеріалів органів місцевого самоврядування за даною спрямованістю. Ретельне вивчення інформації щодо соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей [11, 13—20] дало змогу скорегувати актуальний список «больших точок» регіону та визначити відповідну площину, у якій з'являється шанс для активізації розвитку, нівелювання негативного впливу проблем, покращення умов ведення бізнесу та рівня життя населення.

ТАБЛИЦЯ 2. Сучасні виклики та можливості соціально-економічного розвитку Донбасу

Сфери розвитку	Виклики	Можливості
Виробнича сфера	<p>Зниження промислового потенціалу регіону через втрату значної кількості промислових підприємств та розрив усталених виробничих зв'язків; низький рівень завантаження виробничих потужностей підприємств; висока вартість енергоносіїв та матеріалів; падіння попиту на продукцію базових галузей промисловості на зовнішніх ринках збуту; недостатньо розвинутий внутрішній ринок промислової продукції; ненадійне енергопостачання Луганської обл. через її непевне сполучення з об'єднаною енергосистемою України; наявність проблем транспортного сполучення (поганий стан автомобільних доріг; відсутність залізничного сполучення з деякими районами)</p>	<p>Унікальний симбіоз розвитку промисловості з багатогалузевим сільським господарством регіону; подальше відновлення пошкоджених внаслідок збройного конфлікту об'єктів виробництва; модернізація традиційних рентабельних виробництв і використання новітніх технологій в їх середовищі та будівництво сучасних підприємств із застосуванням переважно інноваційної техніки і технологій; пристосування до нових сучасних реалій розвитку регіону та переорієнтація ринків збуту продукції, пошук нових партнерів на внутрішньому і зовнішньому ринках. Створення сприятливого інституційного середовища для розвитку кластерів; залучення інструментів державно-приватного партнерства задля розвитку виробничої інфраструктури регіону, особливо транспортної</p>
Підприємництво	<p>Істотна залежність від місто- та бюджетоутворювальних підприємств регіону, недостатній рівень розвитку малого та середнього підприємництва, нерівномірність його в територіальному розрізі та за галузевою ознакою; висока вартість кредитних ресурсів через дію в банківській сфері мораторію на виконання договірних зобов'язань нарахування пені та штрафів; високий рівень безробіття; брак кваліфікованих працівників; обмежений доступ до участі у грантових програмах через низьку кваліфікацію щодо підготовки проектів</p>	<p>Спрощення започаткування та ведення підприємницької діяльності; запровадження механізмів надання податкових та адміністративних пільг для суб'єктів підприємництва, що інвестують у розвиток регіону; Визначення місцевими органами влади пріоритетних сфер діяльності для кожної території, що можуть бути розвинуті за допомогою малого та середнього бізнесу (враховуючи концепцію <i>SMART</i>-спеціалізації); сприяння розвитку самозайнятості та самоорганізації населення для вирішення наявних соціальних проблем шляхом створення соціальних підприємств</p>
Зовнішньоекономічна та інвестиційна діяльність	<p>Несприятлива економіко-політична ситуація в регіоні; формування негативного іміджу регіону на національному та міжнародному рівнях; ризик небезпеки життєдіяльності, економічна нестабільність та скорочення попиту на зовнішніх ринках збуту товарів у зв'язку з воєнними діями; відсутність системи державної підтримки певних категорій підприємств, особливо в галузях, пов'язаних з інноваційними розробками</p>	<p>Стабілізація суспільно-політичної ситуації в регіоні шляхом розробки та реалізації державних цільових програм, спрямованих на відновлення мирного життя, стабілізації ситуації та розвитку економіки Донбасу, залучення міжнародної фінансової, технічної та гуманітарної допомоги; відновлення та організація безперебійної роботи (на всій території регіону) державних структур, необхідних для забезпечення зовнішньоекономічної діяльності: митні органи, банківські, сертифікаційні установи тощо; інформаційна та організаційна підтримка з боку ОДА та АРР налагодження нових міжрегіональних чи закордонних зв'язків</p>
Соціальна та гуманітарна сфера	<p>Втрата населення через проведення активних бойових дій на території Донбасу; скорочення робочих місць; зростання рівня прихованого безробіття й примусової неповної зайнятості; падіння реальних доходів населення через зростання цін на товари першої необхідності, продукти харчування, медикаменти, транспортні та комунальні послуги; низький рівень забезпечення послугами охорони здоров'я (нестача лікарень та лікарів)</p>	<p>Подальше пом'якшення та ліквідація негативних наслідків воєнного конфлікту для населення, спрямованих на відновлення миру, підтримку здоров'я та забезпечення працевлаштування; підвищення якості житлово-комунальних послуг для населення, прозоре формування тарифів на ЖКП та послуги із перевезення пасажирів; створення сприятливої кон'юнктури на регіональному та місцевому ринку праці, підвищення рівня зайнятості населення та зниження рівня безробіття</p>
Міське самоврядування	<p>Уповільнення об'єднання територіальних громад через нормативно-правову неврегульованість деяких питань; поглиблення проблеми диспропорції соціально-економічного розвитку міст і районів; відсутність чіткої економічної політики регіону, попри ухвалення стратегій; непрозорі схеми розподілу державної бюджетної, міжнародної донорської допомоги; низький рівень кваліфікації фахівців із підготовки проектів регіонального розвитку; підвищена конфліктність в органах місцевого самоврядування; відсутність ефективного контролю, у т. ч. громадського, за використанням коштів місцевого та державного бюджетів</p>	<p>Нормативно-правове та фінансове підкріплення великого обсягу повноважень, що делеговані державою органам місцевого самоврядування; узгодження цілей, пріоритетів, завдань і заходів місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо розв'язання поточних проблем розвитку регіону; посилення громадського контролю за виконанням цільових програм; налагодження суспільного діалогу; активне запровадження механізму місцевих петицій; надання нових послуг населенню, упровадження сучасних технологій відновлюваної енергетики, утилізації відходів виробництва і споживання</p>

У табл. 2 наведено систематизований перелік основних викликів та можливостей соціально-економічного розвитку Донбасу.

Наведений перелік ключових проблем є значною мірою узагальненим та не претендує на повну вичерпність. Він містить як унікальні виклики регіону, так і такі, що трапляються в інших областях України (наприклад зростання безробіття та відсутність кваліфікованих кадрів, проблеми ЖКГ і тарифів, відсутність громадського контролю тощо). Крім того, усі больові точки більш-менш присутні в життєдіяльності обох областей, за виключенням ситуації, що склалася з непевним сполученням Луганської області з єдиною енергосистемою країни та залізничним сполученням віддалених сільськогосподарських районів. Однак усі вони чинять негативний вплив на подальший соціально-економічний розвиток Донбасу, потребуючи термінового реагування. У пригоді стануть як перевірені часом заходи протидії викликам, так і нові можливості, що надає реформа децентралізації чи співпраця з міжнародними організаціями, які здійснюють свою діяльність в Україні у сфері сприяння розвитку територій. Варто також звернути увагу на основні механізми стимулювання активності й розвитку регіону, запропоновані доктриною збалансованого розвитку «Україна 2030» [21, с. 58], а саме такі, що можуть бути використані органами місцевого самоврядування: формування конкурентного середовища; детінізація економічної діяльності, проведення антикорупційних заходів, структурні зміни, що передбачають селективну підтримку та розвиток пріоритетних видів економічної діяльності, визначених показниками високої технологічності.

Висновки. Донбас завжди був унікальною територією із багатою історією та необхідними для розвитку географо-геологічними, культурними й людськими ресурсами. На жаль, воєнні дії, що почалися 2014 р. саме на цій території, обумовлюють у край сильне навантаження на всі сфери життєдіяльності Донецької та Луганської областей.

Сьогодні ці регіони переживають надзвичайно складний економічний період: більшість макроекономічних показників демонструють негативні тренди, а соціальна та фінансова сфера перебувають у стадії фрагментарної стагнації як у регіонах, так і в країні в цілому. Внаслідок воєнних дій втрачено суттєві еконо-

мічні зв'язки між частинами областей, що спричинило зупинку багатьох виробничих та вугільнодобувних підприємств, спад промислового виробництва та, відповідно, зростання рівня безробіття. На відміну від Луганської області, Донецька втратила меншу частину свого економічного потенціалу, оскільки значна кількість промислових та вугільних підприємств знаходяться на підконтрольній українській владі території, тому аналіз основних соціально-економічних показників Донецької області за 2015—2017 рр. має позитивніші тенденції. Проте ситуація в обох областях має дуже схожий характер та наслідки.

Окрім цього, сучасні світові реалії диктують Україні особливу актуальність та необхідність процесу реформування регіональної економіки та сприяння диверсифікації економічної діяльності (від традиційних галузей важкої промисловості до стимулювання розвитку сфери послуг та інноваційно-інвестиційної діяльності), від яких повністю залежить перспектива розвитку всієї країни у частині створення нових робочих місць, підвищення рівня заробітної плати та доходів місцевих бюджетів. Не дивлячись на серйозний підрив у соціально-економічному стані Донбасу через воєнні дії, більшість українських та світових експертів наполягають на великих перспективах усієї території після встановлення на ній конституційного права. Великий потенціал людського капіталу та наявність природних ресурсів зможуть виступити локомотивом для створення позитивних трендів даної території, а за допомогою залучення інвестицій зможуть здобути розвиток промисловий та аграрний сектори економіки.

Виявлені під час дослідження суперечливі тенденції соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей дали змогу визначити та систематизувати його сучасні ключові проблеми, а також сформулювати перелік пропозицій та можливостей адекватного реагування на визначені виклики, нівелювання їхнього негативного впливу на життєдіяльність території, підвищення рівня життя населення. Їхня комплексна і творча реалізація вже найближчим часом призведе до створення позитивних трендів соціально-економічного розвитку Донбасу, сприятиме додатковому залученню інвестицій, налагодженню суспільного діалогу та миру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Регіональний розвиток України: аналітичний звіт за січень—вересень 2017 року. Група радників з впровадження державної регіональної політики в Україні Програми «U-LEAD з Європою». URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/157/Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01-09.2017__1_.pdf (дата звернення: 20.08.2018).
2. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі: національна доповідь. Київ, 2015. 362 с.
3. Заблудська І.В., Попова І.А., Васильчук Н.О. та ін. Інтеграція українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі. *Вісник Східноукраїнського університету ім. В. Даля*. 2015. № 6 (223). С. 40—83.
4. Амоша О.І., Новікова О.Ф., Антонюк В.П. та ін. Проект Концепції державної цільової Програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 1 (43). С. 4—15.
5. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Лященко. Київ, 2015. 474 с.
6. Двігун А.О., Шевченко О.В., Бондаренко О.О. Регулювання соціально-економічного розвитку Донбасу за умов гібридної війни: аналітична записка. Київ. НІСД. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2459/> (дата звернення: 18.08.2018).
7. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за січень—грудень 2017 року. Відділ макроекономічної політики та регіонального розвитку НДЦ ІПР НАН України. Київ. URL: <https://ndc-ipr.org/analytics/post/monitoring-soc-ek-rozvytku-regioniv-2017-01-04-18> (дата звернення: 20.08.2018).
8. Основні показники соціально-економічного розвитку Донецької області. Краматорськ: Головне управління статистики в Донецькій області. URL: <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/kompleksna-statystyka/osnovni-pokaznyku-sotsialno-ekonomichnoho-rozvytku-Donetskoj-oblasti/> (дата звернення: 21.08.2018).
9. Регіони України у 2017 році: статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2016. 685 с.
10. Основні показники соціально-економічного розвитку Луганської області. Северодонецьк. Головне управління статистики в Луганській області. URL: <http://www.lg.ukrstat.gov.ua/sinf/makroek/tmakrek.php.htm> (дата звернення: 12.08.2018).
11. Підсумки виконання заходів Програм економічного і соціального розвитку Луганської області за 2016—2017 роки. Северодонецьк. Луганська обласна військово-цивільна адміністрація. URL: http://loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se_state/result (дата звернення: 11.07.2018).
12. Місцеві бюджети: експерти підбили перші підсумки 2017 року. *Офіційний сайт реформи децентралізації*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8053> (дата звернення: 20.08.2018).
13. Звіти з оцінки результативності реалізації Стратегії розвитку Донецької області на період до 2020 року у 2016—2017 роках. Краматорськ. Донецька обласна державна адміністрація. URL: <https://dn.gov.ua/ua/ekonomika/programi-rozvitku-regionu/strategiya-rozvitku-doneskoj-oblasti/zviti-pro-vikonannya> (дата звернення: 20.08.2018).
14. Єфременко В.В., Гордієнко В.В. Проблеми соціально-економічного розвитку територій Донецької області. *Управління економікою: теорія та практика: Зб. наук. пр.* 2016. С. 139—149.
15. Власюк О.С. Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах децентралізації влади: виклики, загрози, нові механізми. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 5—9.
16. Калінеску Т.В. Стимулювання розвитку регіональних громад щодо можливостей використання прихованих потенціалів. *Часопис економічних реформ*. 2017. № 2 (26). С. 99—105.
17. Носирев О.О. Редііндустріалізація Донбасу: промислова політика відновлення економічного потенціалу. *Бізнес-навігатор*. 2017. Вип. 4-1 (43). С. 100—103.
18. Тематичний круглий стіл «Сучасний стан розвитку економіки Донецького регіону: проблеми та шляхи їх вирішення» у рамках Спільного науково-дослідницького проекту з Фондом Фрідріха Еберта «Економіко-правові засоби стимулюючого впливу на розвиток Донбасу» у місті Краматорськ Донецької області. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=8045> (дата звернення: 19.07.2018).
19. Круглий стіл у рамках Спільного науково-дослідницького проекту з Фондом Фрідріха Еберта «Економіко-правові засоби стимулюючого впливу на розвиток Донбасу» у місті Северодонецьк Луганської області. Северодонецьк: Інститут економіко-правових досліджень. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=8118> (дата звернення: 11.09.2018).
20. Про проект Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2017 рік. URL: http://dn.gov.ua/wp-content/uploads/2_ProgramaESR-2017.pdf (дата звернення: 11.07.2018).
21. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Львів: Кальварія, 2017. 168 с.

Надійшла 12.09.2018

REFERENCES

1. Rehionalnyi rozvytok Ukrainy: analitychnyi zvit za sichen-veresen 2017 roku. Hrupa radnykiv z vprovadzhennia derzhavnoi rehionalnoi polityky v Ukraini Prohramy "U-LEAD z Yevropoiu". URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/157/Regional_development_of_Ukraine_Analytical_report_01-09.2017__1_.pdf [in Ukrainian].
2. Libanova E.M., Horbulin V.P., Pyrozkhov S.I. ta in. Polityka intehratsii ukrainskoho suspilstva v konteksti vyklykiv ta zahroz podii na Donbasi : natsionalna dopovid. Kyiv, 2015. 362 p. [in Ukrainian].

3. Zablodska I.V., Popova I.A., Vasylychuk N.O. ta in. Intehratsiia ukrainskoho suspilstva v konteksti vyklykiv ta zahroz podii na Donbasi. *Visnyk Skhidnoukrainskoho universytetu im. V. Dalia*. 2015. No. 6 (223). P. 40-83 [in Ukrainian].
4. Amosha O.I., Novikova O.F., Antoniuk V.P. ta in. Proekt Kontseptsii derzhavnoi tsilovoi Prohramy z vidnovlennia ta rozbudovy myru u skhidnykh rehionakh Ukrainy. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*. 2016. No. 1 (43). P. 4-15 [in Ukrainian].
5. Donbas i Krym: tsina povernennia: monohrafiia. Za zah. red.V.P. Horbulina, O.S. Vlasiuka, E.M. Libanovoi, O.M. Liashenko. Kyiv, 2015. 474 p. [in Ukrainian].
6. Dvihun A.O., Shevchenko O.V., Bondarenko O.O. Rehuliuвання sotsialno-ekonomichnogo rozvytku Donbasu za umov hibrydnoi viiny: analitychna zapyska. Kyiv. NISD. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2459/> [in Ukrainian].
7. Monitorynh sotsialno-ekonomichnogo rozvytku rehioniv Ukrainy za sichen-hruden 2017 roku. Viddil makroekonomichnoi polityky ta rehionalnogo rozvytku NDTs IPR NAN Ukrainy. Kyiv. URL: <https://ndc-ipr.org/analytics/post/monitoryng-soc-ek-rozvytku-regioniv-2017-01-04-18> [in Ukrainian].
8. Osnovni pokaznyky sotsialno-ekonomichnogo rozvytku Donetskoi oblasti. Kramatorsk: Holovne upravlinnia statystyky v Donetskii oblasti. URL: <http://donetskstat.gov.ua/statinform1/kompleksna-statystyka/osnovni-pokaznyky-sotsialno-ekonomichnogo-rozvytku-Donetskoyi-oblasti/> [in Ukrainian].
9. Rehiony Ukrainy u 2017 rotsi: statystychnyi zbirnyk. Kyiv. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 2016. 685 p. [in Ukrainian].
10. Osnovni pokaznyky sotsialno-ekonomichnogo rozvytku Luhanskoi oblasti. Sievierodonetsk: Holovne upravlinnia statystyky v Luhanskii oblasti. URL: <http://www.lg.ukrstat.gov.ua/sinf/makroek/rmakrek.php.htm> [in Ukrainian].
11. Pidsumky vykonannya zakhodiv Prohram ekonomichnogo i sotsialnogo rozvytku Luhanskoi oblasti za 2016-2017 roky. Sievierodonetsk. Luhanska oblasna viiskovo-tsyvilna administratsiia. URL: http://loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se_state/result [in Ukrainian].
12. Mistsevi biudzhety: eksperty pidbyly pershi pidsumky 2017 roku. Ofitsiyni sait reformy detsentralizatsii. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8053> [in Ukrainian].
13. Zvity z otsinky rezultatyvnosti realizatsii Stratehii rozvytku Donetskoi oblasti na period do 2020 roku u 2016-2017 rokakh. Kramatorsk: Donetska oblasna derzhavna administratsiia. URL: <https://dn.gov.ua/ua/ekonomika/programi-rozvitku-regionu/strategiya-rozvitku-doneckoyi-oblasti/zviti-pro-vikonannya> [in Ukrainian].
14. Yefremenko V.V., Hordiienko V.V. Problemy sotsialno-ekonomichnogo rozvytku terytorii Donetskoi oblasti. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka: Zb. nauk. pr.* 2016. P. 139-149 [in Ukrainian].
15. Vlasiuk O.S. Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii vlady: vyklyky, zahrozy, novi mekhanizmy. *Rehionalna ekonomika*. 2016. No. 3. P. 5-9.
16. Kalinesku T.V. Stymuliuвання rozvytku rehionalnykh hromad shchodo mozhlyvosti vykorystannia prykhovanykh potentsialiv. *Chasopys ekonomichnykh reform*. 2017. No. 2 (26). P. 99-105 [in Ukrainian].
17. Nosyriev O.O. Redeindustrializatsiia Donbasu: promyslova polityka vidnovlennia ekonomichnogo potentsialu. *Biznes-navihator*. 2017. Vyp. 4-1 (43). P. 100-103 [in Ukrainian].
18. Tematychnyi kruhlyi stil "Suchasnyi stan rozvytku ekonomiky Donetskoho rehionu: problemy ta shliakhy yikh vyri-shennia" u ramkakh Spilnogo naukovy-doslidnytskoho proektu z Fondom Fridrikha Eberta "Ekonomiko-pravovi zasoby stymuliuuuchoho vplyvu na rozvytok Donbasu" u misti Kramatorsk Donetskoi oblasti. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=8045> [in Ukrainian].
19. Kruhlyi stil u ramkakh Spilnogo naukovy-doslidnytskoho proektu z Fondom Fridrikha Eberta "Ekonomiko-pravovi zasoby stymuliuuuchoho vplyvu na rozvytok Donbasu" u misti Sievierodonetsk Luhanskoi oblasti. Sievierodonetsk. Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/?p=8118> [in Ukrainian].
20. Pro proekt Prohramy ekonomichnogo i sotsialnogo rozvytku Donetskoi oblasti na 2017 rik. URL: http://dn.gov.ua/wp-content/uploads/2_ProgramaESR-2017.pdf [in Ukrainian].
21. Ukraina 2030: Doktryna zbalansovanoho rozvytku. Lviv: Kalvariia, 2017. 168 p. [in Ukrainian].

Received 12.09.2018

С.И. Гречаная, Ю.С. Рогозян

Луганский филиал Института экономико-правовых исследований НАН Украины, г. Северодонецк, Украина

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДОНБАССА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ

Раскрыта проблематика современного этапа развития Донецкой и Луганской областей, приближенных к зоне военных действий на востоке страны, что обуславливает наличие определенной специфики их развития. Проанализированы основные показатели социально-экономического развития обоих регионов за период 2015—2017 гг., а также состояние реализации стратегий их развития. Обнаруженные противоречивые тенденции позволили авторам определить современные ключевые проблемы развития Донбасса и сформировать соответствующие предложения и возможности адекватного реагирования на определенные вызовы или смягчения их негативного влияния на основные сферы жизнедеятельности территории.

Ключевые слова: Донбасс, Донецкая и Луганская область, социально-экономическое развитие, стратегия, вызовы, ключевые проблемы, возможности.

S.I. Hrechana

Luhansk Branch of Institute of Economic and Legal Researches of the NAS of Ukraine, Severodonetsk, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4669-3258

Yu. S. Rohozian

Luhansk Branch of Institute of Economic and Legal Researches of the NAS of Ukraine, Severodonetsk, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5325-4213

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE DONBAS THROUGH THE PRISM OF THE PRESENT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

The current stage of development of Ukraine is characterized by systemic changes that require new organizational and economic bases for the development of regions. However, political, economic and other modern challenges create additional obstacles to the achievement of goals. The military conflict in the Donbas has a great destabilizing effect on the development of all regions, but the most of its consequences are felt in the Donetsk and Luhansk regions. Their proximity to the combat zone determines the specific problems of life and the urgency of finding ways to solve it.

The purpose of this article is to identify and structure the pain points of the socio-economic development of the Donetsk and Luhansk regions through the analysis of its main indicators, as well as the identification of modern opportunities for economic and social growth in the region. The tasks of the research took place in several stages.

The first of them analyzed the main indicators of socio-economic development of both regions for the period 2015-2017. Based on its results, the most probable problems were identified, negatively affected the livelihoods of Donbas and led to the formation of negative trends or contradictory trends of its indicators. At the second stage, this list was supplemented and refined according to the data of expert assessments, analytical studies and reports of local governments. This made it possible to formulate clearly the problems faced by the Donetsk and Luhansk regions in the course of their socio-economic development. It is noted that a certain list is rather generalizing and does not claim to be completely exhausted. It contains both the unique challenges of the region and those found in other regions of Ukraine.

To develop appropriate proposals for an adequate response to certain painful points or mitigating their negative impact, they were divided into four groups as follows: production and social sphere, foreign economic and investment activities, entrepreneurship and local self-government. Comprehensive and creative implementation of certain opportunities will lead to the creation of positive trends in the socio-economic development of Donbas, to promote additional investment, and to foster social dialogue and peace.

Keywords: Donbas, Donetsk and Luhansk region, socio-economic development, strategy, challenges, key problems, opportunities.